

Oude Delft 180

2611 HH Delft

tel: 015 2 150 150

fax: 015 2 150 151

e-mail: ce@ce.nl

website: www.ce.nl

Besloten Vennootschap

KvK 27251086

Peer review LEI-rapport sanering nertsenfokkerij

Rapport

Delft, december 2008

Opgesteld door: M.H. (Marisa) Korteland
S.M. (Sander) de Bruyn

Colofon

Bibliotheekgegevens rapport:

M.H. (Marisa) Korteland, S.M. (Sander) de Bruyn
Peer review LEI-rapport sanering nertsenfokkerij
Delft, CE Delft, december 2008

Nertsen / Fokkerijen / Sanering / Overheidsbeleid / Economische factoren

Publicatienummer: 08.7900.75

Alle openbare CE-publicaties zijn verkrijgbaar via www.ce.nl

Opdrachtgever: Bont voor Dieren.

Meer informatie over de studie is te verkrijgen bij de projectleider
M.H. (Marisa) Korteland.

© copyright, CE, Delft

CE Delft

Oplossingen voor milieu, economie en technologie

CE Delft is een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau, gespecialiseerd in het ontwikkelen van structurele en innovatieve oplossingen van milieuvraagstukken. Kenmerken van CE-oplossingen zijn: beleidsmatig haalbaar, technisch onderbouwd, economisch verstandig maar ook maatschappelijk rechtvaardig.

De meest actuele informatie van CE Delft is te vinden op de website: www.ce.nl.

Dit rapport is gedrukt op 100% kringlooppapier.

Voorwoord

De Tweede Kamer is van plan om het houden van nertsen in Nederland voor productiedoeleinden te verbieden. Een verbod is haalbaar als de getroffen nertsenhouders een bepaalde compensatie krijgen. Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) heeft hiervoor een berekening uitgevoerd. Bont voor Dieren heeft aan CE Delft gevraagd om een peer review uit te voeren. Dit rapport bevat de beoordeling op hoofdlijnen en geeft tevens aanbevelingen op het gebied van compensatiemaatregelen.

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	3
1.1 Achtergrond	3
1.2 Doelstelling en afbakening	4
1.3 Compensatie	4
1.4 Structuur	5
2 Directe afbouw	7
2.1 Mate van compensatie bij beleidsscenario	7
2.2 Berekening inkomensschade	8
2.2.1 Baseline scenario	8
2.2.2 Verdiscontering van oneindige kasstromen en ondernemingsrisico	9
2.2.3 Vergoeding eigen arbeid	11
2.2.4 Samenvattende tabel	11
2.3 Berekening vermogensschade	12
2.4 Berekening sloopkosten	13
2.5 Pensioenschade	14
3 Geleidelijke afbouw	17
3.1 Mate van compensatie bij beleidsscenario	17
3.2 Berekening inkomensschade	17
3.3 Berekening vermogensschade	18
3.4 Berekening sloopkosten	20
3.5 Pensioenschade	20
4 Conclusies en aanbevelingen	21
4.1 Compensatie bij directe afbouw	21
4.2 Compensatie bij geleidelijke afbouw	22
4.3 Gevoeligheidsanalyse compensatiebedrag	23
4.4 Omvang overheidsuitgaven	24
5 Referenties	25

Samenvatting

In opdracht van minister Verburg (LNV) heeft het Landbouw Economisch Instituut (LEI) een inschatting gemaakt van de financiële compensatie die de sector geboden zou moeten worden wanneer er een verbod op nertsenhoudertijen wordt ingesteld. Deze berekening is opgenomen in de notitie 'Sanering nertsenhoudertijen in Nederland: een actualisatie' (LEI, 2008). Het LEI becijfert daarin de totale schade als de som van vermogensschade, inkomensschade en sloopkosten bij twee beleidsscenario's: (1) een direct verbod en (2) een geleidelijke afbouw van de sector in tien tot vijftien jaar.

Naar onze mening overschat het LEI het bedrag dat nodig is om de sector te compenseren voor de geleden schade als gevolg van het nertsenverbod onder beide scenario's. Dit blijkt uit Tabel 1 waar zowel de LEI-berekening als onze ruwe herberekening staan.

Tabel 1 Totale compensatiebedragen bij de verschillende beleidsscenario's (x miljoen Euro)

Beleids­scenario	Totale compensatiebedragen	
	LEI-berekening	Herberekening
Directe afbouw	638,5	490,8
Afbouw in 10 jaar	535,6	16,5
Afbouw in 15 jaar	508,4	5,6

Bij het '*directe afbouw*'-scenario ligt onze kosteninschatting minimaal 23% lager. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt doordat het LEI opportu­niteitskosten van arbeid negeert, de overheid onterecht ook gedeeltelijk een vergoeding laat betalen voor het ondernemingsrisico en de vermogenseffecten en sloopkosten overschat. De herberekende schadevergoeding van 490,8 miljoen Euro dient als een maximum ('worst case') scenario te worden beschouwd. Er zijn nog een aantal cruciale parameters in verwerkt waarvan wij vermoeden dat het LEI deze te hoog heeft ingeschat. Wij beschikken echter niet over de microdata (van het LEI) om betrouwbare alternatieve waarden te presenteren. Gevoeligheidsanalyse toont aan dat als we een 10% prijsdaling in pelzen veronderstellen en een halvering van de huidige boekwaarden van de activa, de benodigde compensatie 373 miljoen Euro zou bedragen.

Met name bij het '*geleidelijke afbouw*'-scenario zijn de verschillen tussen beide berekeningen aanzienlijk. Dit komt vooral omdat het LEI er, volgens ons, onterecht vanuit gaat dat er inkomens- en vermogensschade optreedt die gecompenseerd dient te worden. De ondernemers hebben echter ruim de tijd om hun bedrijfsvoering aan te passen aan het naderende verbod, i.e. omschakeling naar andere activiteiten/andere baan en een stop op investeringen die zich niet meer terugverdienen binnen de overgangsperiode (m.u.v. de verplichte welzijnsinvesteringen). Eventueel kan de overheid wel een omscholing- en/of investerings­subsidie geven om de ondernemers bij dit proces te helpen.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Door de jaren hebben diverse bedrijfstakken bij overheidsbesluit hun activiteiten moeten beëindigen; mijnwerkers, mechanische kokkelvissers, chinchillafokkers en recentelijk de paddokwekers.

De vraag rijst of de overheid in dergelijke gevallen een compensatieregeling voor de bedrijfstak moet initiëren. Afgezien van het al dan niet bestaan van een juridische verplichting tot schadeloosstelling, is het vooral een politieke keuze om al dan niet een tegemoetkoming te bieden en, zo ja, in welke vorm. Economische overwegingen en rechtvaardigheidsprincipes spelen hierbij een rol.

Er is dan ook geen duidelijke lijn te ontdekken in het compensatiebeleid. Bij de afschaffing van het houden van chinchilla's en vossen voor pelsproductie (1997) is een overgangstermijn van tien jaar gehanteerd. Per 1 april 2008 ging het verbod in. Ondernemers kregen geen verdere financiële compensatie. Bij het verbod op de mechanische kokkelvisserij in de Waddenzee (2004) stopte de vergunningverlening daarentegen vrijwel direct, maar is een netto bedrag van 85 miljoen Euro uitgekeerd. Paddokwekers hebben per 1 december jl. hun deuren moeten sluiten. Voor hen is geen collectieve regeling getroffen. Wel kunnen ondernemers zelf schadeclaims indienen via de rechter.

Momenteel buigt de Tweede Kamer zich over een verbod op nertsenfokkerijen in Nederland. Inmiddels zijn velen het er wel over eens dat het houden van nertsen voor hun pelzen op ethische bezwaren stuit. Dierenleed wordt veroorzaakt voor de productie van bont, een luxe product. Over de compensatie van nertsenhouders kan men het tot op heden echter niet eens worden. Alle partijen willen weliswaar een compensatieregeling treffen, iets wat *niet* vanzelfsprekend is, maar verschillen van mening over de precieze invulling hiervan. Het initiatiefwetsvoorstel van Van Velzen (SP) en Waalkens (PvdA) (Tweede Kamer, 2008) voorziet in compensatie door een overgangperiode van tien jaar in te stellen, waardoor het verbod pas in 2018 ingaat. Het biedt verder echter geen financiële tegemoetkoming aan nertsenfokkers¹. Sommige fractieleden (CDA, VVD) zijn geen voorstander van een fokverbod en wijzen tijdens discussies over afbouw van de sector op de hoge kosten die daaraan verbonden zouden zijn. Anderen zien de nertsenfokkerijen het liefst zo snel mogelijk verdwijnen (PvdD) en stellen een direct verbod met schadevergoeding voor (warme sanering).

Een verbod op de nertsenfokkerij lijkt alleen politiek haalbaar te zijn als er een acceptabele compensatieregeling kan worden vastgesteld. Dit betekent dat de regeling enerzijds de nertsenhouders tegemoet komt en anderzijds de overheid niet te veel geld kost. Naar aanleiding van Kamervragen over de sanering van de

---

¹ Volgens dit wetsvoorstel wordt de compensatie dus dezelfde als voor de chinchillafokkers.

sector heeft minister Verburg (LNV) het LEI dan ook de opdracht gegeven zijn rapport 'Economische verkenning van sanering van de nertsenhouderij in Nederland' uit 2007 te actualiseren. Deze notitie, 'Sanering nertsenhouderij in Nederland: een actualisatie', is onlangs verschenen. De totale schade voor de primaire nertsenfokkerijsector als gevolg van een nertsenfokverbod worden hierin geschat op circa 0,5 miljard Euro, uitgaande van een geleidelijke afbouw in tien tot vijftien jaar. Bij een direct verbod met schadevergoeding zou de schade oplopen tot ruim 0,6 miljard Euro. Wanneer de overheid een financiële compensatie van dergelijke omvang zou moeten bieden, legt dit een behoorlijk beslag op de rijksbegroting.

1.2 Doelstelling en afbakening

In opdracht van Bont voor Dieren geeft CE Delft een objectieve beoordeling van de methodiek en veronderstellingen van het LEI. Hierdoor wordt inzicht geboden in de betrouwbaarheid van de door het instituut gepresenteerde resultaten, i.e. de totale kosten van compensatie.

Daarbij worden dezelfde beëindigingsscenario's gehanteerd als door het LEI:

- 1 Afbouw van de nertsenhouderij met onmiddellijke ingang.
- 2 Geleidelijke afbouw van de sector met een overgangstermijn van tien tot vijftien jaar of tot het pensioen van de ondernemer indien dit binnen deze periode valt.

Wij zullen onze beoordeling richten op hoofdlijnen en gebruik maken van de data die het LEI in zijn rapport gebruikt. Binnen het tijdsbestek waarin de review moest worden uitgevoerd, was het niet mogelijk om de gehanteerde microdata te verifiëren.

Verder wordt er uitsluitend vanuit een economisch perspectief naar compensatie gekeken. Er zullen geen juridische uitspraken worden gedaan, bijvoorbeeld over de vraag wanneer de rijksoverheid wel of niet verplicht wordt bij wet een schadevergoeding te geven.

1.3 Compensatie

De definitie van 'compensatie' onderschrijft dat er verschillende invullingen aan het begrip gegeven kunnen worden; 'het goedmaken van iets dat te kort schiet of uitgevallen is' (Van Dale, 2006).

In principe kan de overheid bij het opzetten van een saneringsregeling naar verschillende typen schades kijken (het 'iets'); zowel naar het financiële verlies als gevolg van bedrijfssluiting als naar de emotionele schade die het verlies van een eigen bedrijf bij ondernemers kan veroorzaken.

Het LEI beschouwt de totale financiële schade, berekend als de som van vermogensschade, inkomensschade en sloopkosten en negeert eventuele emotionele schade. Deze aanpak is gebruikelijk in Nederland waarin, via de

rechter, alleen de daadwerkelijk gelopen inkomens- en vermogensschade wordt vergoed. Rechters in Nederland zijn zeer terughoudend in het vergoeden van emotionele schade, anders dan, bijvoorbeeld, in de Verenigde Staten. Daarnaast kan men de vraag stellen of de nertsenfokkerij niet reeds lange tijd een verbod aan zag komen. Er is nogal een voorgeschiedenis: reeds jarenlang is er maatschappelijk verzet tegen het fokken van dieren voor hun vacht, met name vanwege het dierenleed dat ermee gepaard gaat. Op politiek niveau wordt zeker al vanaf de jaren '90 een verhit debat gevoerd over de toekomst van de nertsenfokkerij in Nederland. In 2001 is een eerder wetsvoorstel ingediend dat een verbod op de pelsdierhouderij beoogde².

De overheid kan ondernemers op diverse manieren compensatie bieden ('het goedmaken'). Compensatie van schade kan bestaan uit een financiële kasstroom, maar kan ook bestaan uit tijd om aanpassingen te verrichten.

1.4 Structuur

De twee door het LEI gebruikte beleidsscenario's worden achtereenvolgens beoordeeld in hoofdstuk 2 en 3. Per scenario komt het volgende aan bod:

- De mate van compensatie die het betreffende beleidsscenario biedt.
  - De kwantitatieve bepaling van de drie schadecomponenten: inkomensschade, vermogensschade en sloopkosten.
  - De bepaling van mogelijke schade aan pensioenopbouw van ondernemers en de nog komende investeringen in dierenwelzijn. In opdracht van de minister heeft het LEI een inschatting gemaakt van de omvang van deze twee aspecten. Dergelijke kosten komen mogelijk in aanmerking voor vergoeding³.
- Hoofdstuk 4 bevat de conclusies en aanbevelingen.

---

² Dit wetsvoorstel werd echter niet behandeld door de val van het Kabinet Kok II.

³ Eventueel behoren de kosten van een sociaal plan ten behoeve van het vreemde personeel dat als gevolg van het verbod haar baan verliest er ook bij. De opdracht van de minister aan het LEI maakt echter geen melding van deze categorie kosten.

2 Directe afbouw

2.1 Mate van compensatie bij beleidsscenario

Als er een direct ingaand verbod op nertsenfokkerijen komt, ligt het voor de hand dat de overheid een vergoeding van inkomensschade biedt. De bedrijven hebben immers geen tijd om hun activiteiten af te bouwen. De vraag is meer of de door het LEI berekende waarde reëel is.

Financiële compensatie aan ondernemers bestaat volgens het LEI uit een vergoeding voor de verwachte toekomstige netto-opbrengsten van de nertsenfokkerij. De verwachte netto-opbrengsten van de nertsenfokkerij vallen in drie delen uiteen:

- 1 Een vergoeding voor de gederfde inkomsten ten gevolge van de inzet van eigen arbeid.
- 2 Een vergoeding voor het ondernemingsrisico.
- 3 Een vergoeding als rendement op het geïnvesteerde vermogen.

Impliciet berekent het LEI de vergoeding voor de nertsenfokkerij ook op basis van deze drie categorieën. De schade wordt geschat op 2.833.190 Euro per bedrijf. Uitgaande van de 164 bestaande bedrijven komt dit neer op 465 miljoen Euro voor de gehele sector.

Het LEI baseert zijn berekeningen op het feit dat de sector gecompenseerd wordt voor een periode van tien jaar waarbij de misgelopen kasstromen niet verdisconteerd worden⁴. Een dergelijke formule is gebruikelijk bij onteigening. Afgezien van de juridische vraag of er sprake is van onteigening, is het een twijfelachtige manier om inkomensschade op deze wijze te compenseren. Naar onze mening heeft dit om twee redenen overcompensatie tot gevolg.

Ten eerste omdat de ondernemer op dit moment zijn eigen arbeid inzet om de huidige netto-inkomsten, door het LEI berekend op 283.319 Euro per jaar, te verkrijgen. Een deel van deze inkomsten is dan ook een vergoeding voor eigen arbeid (punt 1). Met andere woorden: er zijn opportuniteitskosten verbonden aan de inzet van de eigen arbeid in het bedrijf. Deze kosten zouden niet (volledig) vergoed moeten worden door de overheid bij sluiting van de nertsenfokkerij omdat er anders impliciet de veronderstelling wordt gemaakt dat de ondernemer zijn eigen arbeid kosteloos heeft ingezet.

Ten tweede biedt een deel van de huidige bedrijfsinkomsten compensatie voor het gelopen ondernemersrisico (punt 2). Ook dat ondernemersrisico hoeft niet volledig te worden vergoed. Immers, door de betaling van compensatie neem je

---

⁴ Dit komt overeen met de netto contante waarde (= de totale verdisconteerde kasstroom) van de opbrengsten van de nertsenhouder tot in het oneindige met een rentevoet van 10% (zie sectie 2.2.2).

alle inkomensonzekerheid weg. Het recht op ontvangst van premie voor gelopen risico vervalt dan.

Alleen dat deel van het inkomen dat het rendement op investeringen in vaste activa en werkkapitaal zou vormen (punt 3) komt redelijkerwijs in aanmerking voor compensatie. De ondernemer heeft door de jaren heen expertise en goodwill opgebouwd in de nertsenfokkerij en kan deze niet direct te gelde maken in een andere functie. In sectie 2.2 wordt aangegeven welke aanpassingen er aan de LEI-berekening moeten worden gedaan om tot een juiste compensatiewaarde te komen.

Het is echter een politiek-ethische afweging of een dergelijke compensatie rechtvaardig zou zijn⁵. Een alternatieve maatregel is om ondernemers een inkomenschade uit te betalen die qua hoogte meer overeenkomt met de ontslagpremie die een gemiddelde werknemer ontvangt. Men kan hierbij bijvoorbeeld uitgaan van een gemiddeld jaarsalaris of de ontslagvergoeding berekenen aan de hand van de zogenaamde 'kantonrechterformule'.

2.2 Berekening inkomenschade

2.2.1 Baseline scenario

Om een inschatting te kunnen maken van inkomstenderving als gevolg van het mogelijke overheidsbesluit het fokken van nertsen voor bontproductie te verbieden moeten twee situaties vergeleken worden:

- 1 Situatie waarin er een verbod is. Dit noemen we het projectalternatief.
- 2 Situatie waarin de nertsenfokkers van de overheid mogen doorgaan met hun activiteiten⁶. Dit is het zogenaamde baseline scenario of nulalternatief.

In een berekening van de economische effecten, zoals in een kostenbatenanalyse, dienen de economische effecten van beide scenario's met elkaar te worden vergeleken. Zoals in de leidraad OEI staat, is voor een goede berekening een realistische inschatting van het nulalternatief even belangrijk als de inschatting van het projectalternatief.

Het baseline scenario is het meest waarschijnlijke scenario zonder overheidsingrijpen. Volgens het LEI (2008) is er na 2007 een standstill, i.e. alle omstandigheden blijven gelijk. Vooral in 2007, maar ook de paar jaren ervoor, was er echter sprake van een uitzonderlijke situatie met hoge winsten en inkomsten in de sector. Het is onwaarschijnlijk dat deze situatie gehandhaafd zou blijven, vooral gezien de huidige internationale kredietcrisis. Vermoedelijk zal de rentabiliteit in de sector afnemen, ook als er geen verbod komt op het fokken van nertsen.

---

⁵ Heeft de ondernemer investeringen gepleegd waarvan hij in redelijkheid uit kon gaan dat die zouden renderen? Bestaat er wel recht op een dergelijke inkomenscompensatie als de maatschappelijke preferenties wijzigen en het verbod om ethische reden wordt ingesteld?

⁶ De ondernemers kunnen zelf bepalen of en in welke mate zij de productie doorzetten.

Vooraf wat betreft de prijsontwikkeling is het dan ook een te optimistische aanname dat de prijs de komende tien jaar constant blijft op het niveau dat in de afgelopen vijf jaar is behaald. Bont is een luxe goed bij uitstek en luxe goederen kennen een veel hogere inkomenselasticiteit dan normale goederen. Bij een tegenvallende groei of krimp van de economie zal er derhalve neerwaartse druk ontstaan op de prijs van pelzen.

Wat betreft de omvang van de sector zijn er twee tegengestelde trends mogelijk. Enerzijds kunnen nertsenfokkerijen getroffen worden door de kredietcrisis waardoor zij terughoudend zijn met uitbreidingen en mogelijk zelfs de productie terugschroeven. Ook cultureel-maatschappelijke veranderingen in Nederland als wel in de rest van de wereld zijn hierbij relevant⁷. Anderzijds hanteert het LEI juist een conservatieve aanname, gezien de stijging in het aantal dieren de afgelopen jaren. Deze productiestijging zal deels het gevolg zijn van een gunstige marktontwikkeling, maar kan ook het gevolg zijn van politieke ontwikkelingen. Vooruitlopend op een mogelijk toekomstig fokverbod kunnen ondernemers het aantal dieren verhoogd hebben om zo meer compensatie te ontvangen⁸.

Het netto-effect van deze tegengestelde invloeden op de omvang van de sector is lastig te bepalen; hantering van de huidige cijfers voor de toekomstige omvang van de sector is daarom niet irreëel.

Prijs maal hoeveelheid geeft de omzet van de sector weer. We vinden het aannemelijk dat de prijzen zullen zakken en daarom zal bij een gelijkblijvende omvang van de sector de omzet dalen. Daarom is het waarschijnlijk dat het LEI per saldo een te positief ontwikkelingsscenario heeft geschetst, juist omdat de hoogte van de inkomensschade sterk afhangt van de opbrengstprijzen van de nertsenvellen (LEI, 2007). De toekomstige netto-inkomsten van de nertsenfokkers zijn daarom waarschijnlijk lager dan de huidige resultaten tonen en moeten dan ook als een bovengrens worden beschouwd.

2.2.2 Verdiscontering van oneindige kasstromen en ondernemingsrisico

Wanneer de financiële tegemoetkoming compensatie moet bieden voor misgelopen inkomsten is een gebruikelijke methode (in het bedrijfsleven) om de huidige netto contante waarde te berekenen van de toekomstige kasstromen die een bedrijf ontvangen zou hebben zonder overheidsingrijpen. Hierbij wordt rekening gehouden met tijdsvoorkeur van mensen (liever een bedrag nu ontvangen dan later), door de te ontvangen bedragen met behulp van een discontovoet te vertalen naar de huidige periode. Normaliter wordt in de private sector hiervoor de 'weighted average cost of capital' (WACC) gebruikt. Deze is afhankelijk van

---

⁷ Nederland exporteert het merendeel van haar productie. Wanneer in afzetmarkten de publieke opinie verandert, of overheidsbeleid de import van nertsbont zou ontmoedigen, zal ook een dalende omzet te verwachten zijn. Dit is een risico voor de wereldwijde bonthandel. Zelfs in China verwacht men op de lange termijn een omslag in het denken over bontproductie (jonge generatie). Dergelijke trends zijn echter lastig in een kwantitatieve analyse te vatten.

⁸ Dit lijkt ook het geval geweest te zijn in de varkenshouderij in de jaren '80. Deze is explosief gegroeid nadat door de minister een groei-stop was afgekondigd (Frouws, 1993).

de verhouding eigen/vreemd vermogen binnen het bedrijf en het rendement dat de vermogensverschaffers eisen.

Het LEI bepaalt de inkomenswaarde van de onderneming over een periode van tien jaar echter door de netto-opbrengst per jaar te vermenigvuldigen met een factor 10. Hier wordt voorbijgegaan aan (1) het feit dat deze inkomsten niet op hetzelfde moment gegenereerd zouden zijn en (2) dat voor de waardebepaling van de onderneming een oneindige reeks van inkomsten moet worden meegenomen.

Het resultaat van de LEI-berekening komt overeen met een oneindige reeks inkomsten verdisconteerd tegen 10%. Dit rentepercentage is lager dan de WACC in de kokkelvisserij (12,5%)⁹ terwijl de pelzenbranche zeker risicovol te noemen is. Hoewel de fokkerijen een meer gegarandeerde opbrengst kennen dan de visserij, is hun afzetmarkt veel onzekerder. Dit komt omdat (1) bont een luxe-product is en qua verkoop dus eerder last heeft van laagconjunctuur dan voedsel en (2) het maatschappelijk draagvlak van bontproductie steeds verder afneemt.

Het lijkt ons daarom realistisch om gebruik te maken van dezelfde methodiek als bij de kokkelvisserij en een interne rentevoet te hanteren van 12,5%¹⁰. Wanneer wij gebruikmaken van deze rentevoet en uitgaan van oneindige kasstromen, bedraagt de waarde van een onderneming bijna 2,3 miljoen Euro. De inkomensschade is dan dus 0.6 miljoen Euro per bedrijf, oftewel 20%, lager dan volgens de LEI-berekening.

De vraag kan komen of het wel reëel is om te verdisconteren met een bedrag van 12,5%. Dat hangt mede samen met de visie op het ondernemingsrisico. Een andere manier om te beargumenteren dat een lagere inkomensschade zou moeten worden gehanteerd dan het LEI beweert, ontstaat namelijk door te kijken naar het ondernemersrisico. Een ondernemer heeft te maken met onzekerheid van inkomsten als gevolg van diverse externe factoren, zoals ziekte, natuurschade aan gebouwen, etc. Tegenslagen kunnen een verlies aan winstgevendheid tot gevolg hebben.

Een relatief hoog inkomen compenseert de ondernemer voor het inkomensrisico dat hij loopt. In feite zit er dus een premieopslag voor ondernemersrisico in de LEI-berekening van 283.319 Euro netto-opbrengst per bedrijf per jaar. Als de overheid echter de inkomensschade zou vergoeden, bestaat er geen inkomensrisico meer. Immers, de overheid betaalt een vast bedrag uit. Het benodigde compensatiebedrag is dan ook lager. Het is niet meer dan rechtvaardig om een compensatiebedrag te bieden exclusief de ondernemersrisicopremie.

---

⁹ In de kokkelvisserij is gebruik gemaakt van een WACC van 11,3% of 12,5% (CSK, 2005), afhankelijk van ondernemingsspecifieke kenmerken.

¹⁰ Idealiter zouden wij de WACC voor nertsenhoudertijen direct afleiden van de financiële structuur van de bedrijven; verhouding vreemd vermogen/eigen vermogen en vereist rendement door vermogensverschaffers. Deze bedrijfsspecifieke informatie is echter niet voorhanden.

Het ondernemingsrisico wordt uit de berekeningen gehaald door de totale toekomstige kasstroom van de nertsenhouders te verdisconteren met een rentepercentage van 12,5%. De WACC reflecteert immers de minimale vergoeding voor gelopen risico dat door vermogensverschaffers geëist wordt. Hierin zit zowel het financiële risico als het bedrijfsrisico. De dan berekende waarde is dan ook exclusief het ondernemingsrisico.

2.2.3 Vergoeding eigen arbeid

Indien de inkomensschade, volgens de hierboven staande redenering, wordt bijgesteld van ruim 2,8 miljoen Euro naar 2,3 miljoen Euro dan is het risico op overcompensatie nog steeds aanwezig. Dat komt omdat in de huidige berekeningen er geen rekening mee wordt gehouden dat de nertsenhouder opportuniteitskosten heeft door de inzet van zijn eigen arbeid ten behoeve van de onderneming. De ondernemer had immers ook elders kunnen gaan werken. Deze opportuniteitskosten dienen te worden afgetrokken van de te berekenen inkomensschade, net zo goed als de beloning voor zijn productiemedewerkers is afgetrokken van de berekende inkomensschade.

De vraag is derhalve wat de nertsenhouder zou kunnen verdienen als hij niet in zijn fokkerij zou werken, maar zijn diensten zou aanbieden op de arbeidsmarkt. In het slechtste geval is dat minimaal gelijk aan de arbeidskansen die zijn werknemers hebben. Indien we het (verdisconteerde) CAO-loon dat in de nertsenhouderij wordt uitbetaald aftrekken van de resterende inkomensschade van 2,3 miljoen Euro, ontstaat een totale inkomensschade van minder dan 2 miljoen Euro.

Waarschijnlijk is de nertsenhouder echter beter geschoold dan zijn werknemers en zou hij/zij dus een hoger inkomen kunnen genieten in een andere functie. De aftrek voor opportuniteitskosten zou daarom hoger kunnen liggen, waardoor de inkomensschade nog lager uitvalt. Onze berekening toont dus een maximum waarde.

2.2.4 Samenvattende tabel

Tabel 2 laat zien hoe de inkomensschade per bedrijf door ons wordt ingeschat door rekening te houden met ondernemingsrisico en opportuniteitskosten van arbeid, zoals in voorgaande secties beredeneerd. De lagere prijsontwikkeling is als PM (Pro Memorie) post opgenomen, omdat deze niet kwantitatief kon worden vastgesteld o.b.v. een betrouwbare bron. Voor de gehele sector komt de inkomensschade dan op 325 miljoen Euro, ongeveer 30% lager dan wat het LEI berekend heeft.

Tabel 2 Berekening inkomensschade per bedrijf (Euro)

Inkomensschade volgens LEI	2.833.190
Af: lagere prijsontwikkeling pelzen	PM
Af: verdiscontering oneindige kasstromen en correctie ondernemersrisico	566.642
Af: opportuniteitskosten inkomen bedrijfshouder	284.800
Inkomensschade herberekend	1.981.748

2.3 Berekening vermogensschade

Het LEI berekent naast inkomensschade ook de vermogensschade. Het is terecht om nog niet afgeschreven boekwaarde van activa te vergoeden wanneer deze sterk in waarde dalen als gevolg van het fokverbod. Als hiervoor niet wordt gecorrigeerd zal de ondernemer dubbel betalen voor verlies aan boekwaarde; via een direct verlies op de balans en via een lagere inkomstenvergoeding omdat de normale jaarlijkse afschrijvingen van kapitaal al zijn verwerkt in de netto-inkomensberekening.

Wanneer de nertsenfokkerij per direct wordt beëindigd, zullen de stallen, inventaris en werktuigen (i.e. alle vaste activa minus grond) niet volledig zijn afgeschreven. Volgens het LEI bedraagt de huidige gemiddelde boekwaarde per bedrijf iets meer dan 983.000 Euro¹¹. Daar deze waarde bij bedrijfssluiting daalt naar nihil, stelt het LEI het vermogensverlies dan ook gelijk aan dit bedrag.

Er zijn vraagtekens te stellen bij dit schadebedrag. Allereerst valt ons op dat de gekozen boekwaarden relatief hoog zijn; bij stallen en inventaris bedragen zij 64% van de nieuwwaarde en bij werktuigen hanteert het LEI 50% van de nieuwwaarde. Wij kunnen echter geen uitspraken doen over alternatieve waarden, want inzicht ontbreekt in het precieze investerings- en afschrijvingspatroon van de ondernemingen in de afgelopen jaren¹². Wij zijn dan ook genooddaakt dit als PM-post op te nemen in de berekeningen. Wel zullen we een gevoeligheidsanalyse uitvoeren (zie sectie 4.3).

Daarnaast is het vermogensverlies uitsluitend gelijk aan de huidige totale boekwaarde onder de veronderstelling dat de activa geen alternatieve aanwending hebben. De mogelijkheid bestaat echter dat de stallen wel een andere bestemming kunnen krijgen, bijvoorbeeld voor de teelt van landbouwgewassen of recreatieve doeleinden. Op voorhand is niet duidelijk hoeveel stallen een alternatieve invulling krijgen en is dus niet bekend welk bedrag op de door het LEI berekende totale vermogensschade in mindering kan worden gebracht. Hiervoor is een PM-post opgenomen.

¹¹ Dit bedrag is exclusief de waarde van de grond (circa 394 miljoen Euro), die volgens het LEI wel behouden blijft.

¹² Daarbij merken we op dat het LEI zelf ook geen onderbouwing geeft van de gekozen waardes. Omdat deze dermate cruciaal zijn zou aan LEI moeten worden gevraagd hoe men tot de waardes zijn gekomen.

Voor kooien en werktuigen zouden er restmarkten kunnen bestaan. Vooral in Oost-Europese landen is het fokken van nertsen nog niet verboden. Vermoedelijk wordt een dergelijke handelsstroom echter als onwenselijk beschouwd¹³. Om deze te voorkomen kan de overheid overwegen zelf het materiaal op te kopen of een bepaling in de compensatieregeling op te nemen waarin staat dat kooien en werktuigen niet verkocht mogen worden aan nertsenfokkerijen in het buitenland. Als minimum waarde voor de stallen en kooien moet de waarde van het schroot worden meegenomen. In LEI (2008) staat dat dit 5.000 Euro per locatie, oftewel 6.402 Euro per bedrijf, zou kunnen opleveren. Deze opbrengst moet afgetrokken worden van het door het LEI berekende vermogensverlies.

Tabel 3 geeft een overzicht van bovengenoemde correctiepunten.

Tabel 3 Berekening vermogensschade per bedrijf (Euro)

Vermogensschade volgens LEI	983.176
Af: overschatting boekwaarde	PM
Af: alternatieve aanwending stallen	PM
Af: restwaarde kooien en werktuigen	6.402
Vermogensschade herberekend	976.774

2.4 Berekening sloopkosten

Op basis van offerteaanvragen gaat het LEI (2008) uit van 60.000 Euro aan sloopkosten per locatie, i.e. 76.829 Euro per bedrijf¹⁴. Er bestaat een reële kans dat dit een te hoge inschatting is. De laagste offerte bedraagt 26.500 Euro per locatie, waarbij ook nog eens een opbrengst van 5.000 Euro voor staal wordt gegeven (zie sectie 2.3). Het ziet er dus naar uit dat deze sloper een eerlijke offerte heeft opgesteld en in de praktijk de opdracht zou krijgen. Ondernemers zullen geen 60.000 Euro, of zelfs 100.000 Euro betalen als het voor een lager bedrag kan. Kwalitatieve verschillen tussen de offertes kunnen het prijsverschil verklaren, maar zijn niet zo relevant daar het sloopproces relatief eenvoudig is¹⁵.

Dit perspectief verandert als er asbesthoudend materiaal aanwezig is. Hierdoor zouden de sloopkosten enorm kunnen toenemen. De vraag is echter wel of de overheid zou moeten betalen voor het verwijderen van asbest. De nertsenhouder die in het verleden heeft besloten om zijn asbesthoudende stal niet te saneren heeft bewust gekozen voor een hoger rendement nu en een mogelijk lager rendement in de toekomst (als de stal vervangen zou moeten worden). Aangezien de winsten van het niet-saneren van asbesthoudende stallen al zijn geconsumeerd hoeft de overheid ook niet op te draaien voor de extra kosten. Daarnaast zou het onrechtvaardig zijn tegenover stalhouders die in het verleden wel hun stallen hebben ontdaan van asbesthoudende materialen.

¹³ Een veelgehoorde kritiek op de afbouw van de kokkelvisserij is ook dat schepen nu in ontwikkelingslanden gebruikt worden voor (niet duurzame) bevissing.

¹⁴ Daar er 210 locaties zijn in Nederland en 164 bedrijven, bezit een bedrijf gemiddeld 1.28 locatie.

¹⁵ De gebouwen kennen een simpele constructie, hoewel zij een groot oppervlak beslaan (LEI, 2007).

Alles overwegende verdient het de aanbeveling uit te gaan van 26.500 Euro sloopkosten per locatie, oftewel 33.933 Euro per bedrijf. Een correctie voor dit prijsverschil is opgenomen in Tabel 4. Daarin staat ook een PM-verlaging van sloopkosten als gevolg van alternatieve aanwending van stallen. Immers, als er een andere bestemming wordt gevonden voor bepaalde stallen, hoeven deze niet gesloopt te worden¹⁶.

Tabel 4 Berekening sloopkosten per bedrijf (Euro)

Sloopkosten volgens LEI	76.829
Af: correctie prijsverschil met goedkoopste betrouwbare offerte	42.896
Af: minder sloop door alternatieve aanwending stallen	PM
Sloopkosten herberekend	33.933

2.5 Pensioenschade

In de berekening van de totale schade neemt het LEI geen aparte waarde op voor het verlies aan pensioenopbouw. Terecht wordt gesteld dat de vergoeding voor het pensioen niet iets anders is dan het verlies aan inkomsten. Als er al voor het verlies aan inkomen wordt gecorrigeerd (de netto contante waarde van de opbrengsten van de nertsfokkerij), dan zou een additionele post voor pensioenopbouw een dubbelstelling opleveren. Daarnaast kan men stellen dat de uitbetaling van pensioen zekerder is dan de eventuele opbrengsten van de nertsfokkerij. Het gemiddelde pensioen waarvoor een nertsenfokker zich verzekerd zou hebben, zal in de praktijk echter ook heel goed lager kunnen zijn dan de gemiddelde bedrijfsopbrengsten omdat er meer zekerheid is over het uitbetalen van pensioenen. Daar heeft de nertsenfokker dan zelf voor gekozen.

Een probleem kan mogelijk ontstaan als de nertsenfokker niets voor zijn pensioen heeft geregeld maar verwacht dat hij zijn pensioen zou kunnen afdekken door de verkoop van zijn bedrijf. De prijs voor zijn bedrijf is echter al verdisconteerd in de inkomens- en vermogensschade die door de staat wordt uitbetaald. Wederom zou een aparte post voor pensioenschade een dubbelstelling opleveren.

Tot slot is het ook niet zo dat er geen enkele opbrengsten uit verkoop van de nertsenfokkerij te halen valt bij een verbod. Ondernemers kunnen nog steeds hun gebouwen en grond verkopen. Dit levert zo'n 495.000 Euro op (LEI, 2008). Het is een groot verschil met de door het LEI veronderstelde 3,1 miljoen Euro marktverkoopwaarde zonder verbod, maar van dit bedrag kunnen zij zeker (een deel van) hun ouderdomspensioen betalen. Een simpel rekenvoorbeeld toont dit aan. De gemiddelde pensioenduur in Nederland is 15,2 jaar, voor mannen (AON, 2005). Dit betekent dat de nertsenfokker de ontvangen 495.000 Euro zou moeten gebruiken om 15,2 jaar lang zijn pensioen te dekken. Uitgaande van een rente-

¹⁶ De kosten voor de gehele sector worden dan lager. Deze verlaging kan vervolgens worden doorvertaald naar een kleinere gemiddelde kostenpost per bedrijf.

voet van 2,5%, betekent dit dat de ondernemer ruim 39.500 Euro per jaar beschikbaar heeft¹⁷. Dit bedrag komt dan nog bovenop de inkomensschade en vermogensschade die door de Staat worden vergoed. Het is dus niet zo dramatisch met de pensioenopbouw gesteld als door het LEI verondersteld wordt. Wij zien geen reden tot compensatie.

---

¹⁷ De reële spaarrente (op obligaties) van de afgelopen jaren is circa 2,5%.

3 Geleidelijke afbouw

3.1 Mate van compensatie bij beleidsscenario

Wanneer de sector geleidelijk wordt afgebouwd, treedt het fokverbod pas na een overgangstermijn van tien tot vijftien jaar in werking. Volgens het LEI zou de overheid na deze periode ook nog de totale inkomensschade als gevolg van het nertsenfokverbod moeten vergoeden, zijnde 2.833.190 Euro per bedrijf of 465 miljoen Euro voor de gehele sector. Het LEI gaat bij deze aanpak echter voorbij aan het feit dat compensatie niet alleen uit een directe financiële vergoeding kan bestaan maar ook uit tijd (zie sectie 1.3). Bij de geleidelijke afbouw van de sector wordt in feite al compensatie in de vorm van tijd gegeven. Er wordt de nertsenhouders een geruime tijd geboden om zich aan te passen aan de nieuwe situatie¹⁸.

In deze situatie zou het vergoeden van ongelimiteerde inkomensschade gebaseerd op het huidige niveau van inkomsten dan ook overcompensatie zijn¹⁹. De getroffen ondernemer blijft namelijk niet jarenlang stil zitten om te genieten van de zekere inkomsten die hij zou verkrijgen via de compensatieregeling. Hij kan andere (neven)activiteiten ontplooiën of in loondienst gaan werken.

Derhalve ligt het bij een geleidelijke afbouw meer voor de hand om de nertsenhouder te helpen zijn bedrijf om te vormen naar een andere bedrijfsactiviteit via een investering- en/of omscholingssubsidie. Deze route moet nog nader worden ingevuld, waaronder uitvoering van een kostencalculatie. Mogelijk wordt CE Delft om aanvullend advies gevraagd.

3.2 Berekening inkomensschade

Naar onze mening is vergoeding van inkomensschade onder dit beleidsscenario niet wenselijk. Onze aanmerkingen op de LEI-berekening van inkomensschade zijn hier dan ook niet relevant. De ondernemer kan zich verzekeren tegen een verlies aan inkomsten door zijn bedrijf om te vormen in een andere richting met eventuele steun van de overheid.

---

¹⁸ Volgens het LEI (2007) kunnen er tijdens die periode wel wat praktische problemen optreden, zoals personeel dat alvast solliciteert naar een andere baan of leveranciers van nertsenvoer die elders afzet gaan zoeken. Naar onze mening zullen dergelijke problemen echter een zeer bescheiden effect hebben op het functioneren van de nertsenfokkerij. Bij goed werkende arbeids- en toeleveringsmarkten zouden ze niet mogen bestaan of zeer beperkt zijn. Toeleveranciers kunnen bijvoorbeeld extra kredietgaranties vragen voordat ze leveren.

¹⁹ De kokkelvissers ontvingen financiële compensatie omdat zij per direct moesten stoppen. De chinchilla-fokkerijen kregen te maken met een geleidelijke afbouw, maar ontvingen geen verdere geldelijke vergoeding.

3.3 Berekening vermogensschade

Het LEI veronderstelt terecht dat de totale boekwaarde van het aanwezige vermogen (stal, inventaris en werktuigen) lager is op het moment dat het verbod in werking treedt omdat:

- er dan meer is afgeschreven op de bestaande activa;
- er minder vrijwillige vervangingsinvesteringen plaatsvinden.

De restwaarde van de bestaande activa zal zeer beperkt zijn. Gegeven een afschrijving van circa 96.048 Euro per bedrijf per jaar²⁰ en een huidige boekwaarde van ruim 983.000 Euro per bedrijf (LEI, 2008) is het aannemelijk om te veronderstellen dat er aan het einde van de afbouwperiode nauwelijks (fiscale) boekwaarde over is. Nieuwe investeringen zullen bedrijven alleen nog maar plegen tijdens de overgangperiode wanneer deze economisch rendabel zijn, dus als het rendement hoger is dan de versnelde afschrijving.

Toch zou er volgens het LEI een positieve boekwaarde van vaste activa resteren, zijnde 356.000 Euro per bedrijf bij 10 jaar afbouw en 190.000 Euro per bedrijf bij 15 jaar afbouw. Dit komt o.a. omdat wordt aangenomen dat de onderhoudskosten de komende periode omhoog gaan. Die hogere onderhoudskosten zijn echter discutabel. Als de nertsenhouder toch weet dat het bedrijf na tien tot vijftien jaar afloopt, kan hij wel eens besluiten om *minder* groot onderhoud te plegen. Renovatie, bijvoorbeeld, loont niet meer de moeite als je weet dat alles toch afgebroken gaat worden. Het lijkt ons daarom aannemelijker dat het onderhoud dezelfde of lagere waardes aanneemt dan in de situatie dat er geen verbod zou komen.

De enige reden waarom er volgens ons per saldo een vermogensschade kan optreden is dat ondernemers per 1 januari 2014 verplicht zijn te voldoen aan de eisen van de Verordening welzijnsnormen nertsen 2003 (PPE) gedurende de overgangperiode. Deze verplichting blijft namelijk van kracht wanneer de sector geleidelijk wordt afgebouwd. Dit betekent dat bepaalde ondernemers tijdens de overgangperiode nog nieuwe investeringen in dierenwelzijn zullen moeten doen die zij niet meer volledig kunnen afschrijven.

Volgens het LEI zou iets minder dan de helft van de teven in 2008 (405.000 dieren) nog niet zijn gehuisvest in de zogenaamde 'welzijnsvriendelijke' stallen overeenkomstig de PPE-verordening. De kosten van de benodigde aanpassingen worden geschat op 90 Euro per teef, waardoor het investeringsbedrag voor de gehele sector op 36,5 miljoen Euro komt.

---

²⁰ Totale jaarlijkse afschrijving is 18.65 Euro per teef (volgens tabel B2.1 in LEI, 2008). Gemiddeld zijn er 5.150 teven per bedrijf (LEI, 2008).

De overheid zou deze nieuwe welzijnsinvesteringen dienen te vergoeden voor zover ze na afloop van de overgangperiode nog niet afgeschreven zijn²¹. Ervan uitgaande dat er tussen nu en 2014 elk jaar 7.3 miljoen Euro wordt geïnvesteerd en onder de veronderstelling van een eenvoudige lineaire afschrijving van tien jaar, resteert er na een overgangstermijn van tien jaar een totale boekwaarde van bijna 11 miljoen Euro²².

Er is overigens indicatie dat dit benodigde compensatiebedrag te hoog is ingeschat omdat het LEI de omvang van de nog komende investeringen heeft overschat. Ten eerste zal het aantal dieren dat volgens de PPE-verordening is gehuisvest hoger liggen omdat ondernemers al sinds 1995 worden geacht te werken aan verbeteringen in huisvesting. Uit inventarisaties bleek dat vrijwel alle bedrijven in 1998 voldeden aan de afspraken uit het Plan van Aanpak Nertsenhouderij 1995 (PvA), i.e. dat ieder bedrijf 25% van de dieren gehuisvest had volgens de daarin gesteld normen (PPE, 2003). Daar deze huisvestingnormen behoorlijk overeenkomen met de eisen die in de PPE 2003 staan²³, is het onterecht dat het LEI er vanuit gaat dat bij de inkrachttreding van PPE 2003 0% van de ondernemers voldoet en in 2008 slechts 48%.

Ten tweede zijn de investeringskosten aan de hoge kant gezien het geringe verschil tussen de PvA/PPE normen en de voorschriften uit de periode daarvoor; een kooi van 85 cm lang x 30 cm breed x 45 cm hoog, voorzien van plateau of cilinder, moet een kooi van 85x30x40 centimeter (of 85x25x40 centimeter) vervangen²⁴. Volgens inschatting van de Nederlandse Federatie Edelpelsdierhouders (NFE) is door de circa 180 Nederlandse nertsenbedrijven in de periode 1996-1998 ruim € 25 miljoen geïnvesteerd in verband met de aanpassingen die nodig waren voor het PvA (PPE, 2003). Dit is bijna 139.000 Euro per bedrijf. In de periode 2003-2006 zou dit, volgens een ruwe inschatting, wederom circa 25 miljoen Euro op sectorniveau zijn geweest (LEI, 2007). Voor de periode na 2008 zouden de kosten volgens het LEI ineens ruim 460.000 Euro per bedrijf bedragen.

---

²¹ NB. Bij het vaststellen van de schade van een nertsenfokverbod gaat om een vergelijking tussen het baseline scenario (geen verbod) en het projectalternatief (verbod met geleidelijke afbouw)(zie sectie 2.2.1). In beide situaties moeten ondernemers investeren in het kader van de PPE. Het enige verschil is dat de ondernemer bij een nertsenfokverbod mogelijk niet alle investeringen meer kan afschrijven voor het einde van de overgangperiode. Hiervoor dient dan ook compensatie gegeven te worden.

²² Doorvertaald naar bedrijfsniveau levert dit een resterende boekwaarde van 66.768 Euro op.

²³ In principe gaat zowel het PvA 1995 als de PPE 2003 uit van kooi-afmetingen van 85x30x45 cm (lxbxh), een nestbox met oppervlak 20x20 cm, een vloeroppervlak van 2.550 vierkante centimeter per maximaal twee (fok)dieren plus een additionele 850 vierkante centimeter per extra dier en toepassing van kooiverrijking (hetzij een plateau, hetzij een cilinder)(NFE, 1995; SER, 2004). Verschil is echter dat de PvA 1995 zich bij de afmetingen van de bestaande kooien alleen vasthield aan de minimale vloeroppervlakte en de minimale hoogte van 40 cm. Dit i.v.m. variëteit in de bestaande lengte en breedte van kooien. Bij vervanging en nieuwbouw gold wel meteen de eis 85x30x45 cm.

²⁴ De kosten per bedrijf lijken gering. Te smalle kooien konden via aaneenschakeling vergroot worden (Michels, 1995). Bovendien vergt kooiverrijking in de vorm van een cilinder (pvc-buis) een relatief kleine investering.

Desalniettemin baseren wij onze herberekening van de vermogensschade op de kosteninschatting van het LEI. Wij beschikken niet over de benodigde microdata. Sowieso is het, door informatie asymmetrie, lastig om de werkelijke investeringskosten te achterhalen. Ook blijkt het onderscheid tussen uitbreidings- en welzijnsinvesteringen in de praktijk moeilijk te bepalen te zijn, zoals ook aangegeven door het LEI (2008).

3.4 Berekening sloopkosten

Tijdens of direct na de overgangperiode van tien tot vijftien jaar kunnen de stallen alsnog gesloopt worden. Het is reëel om deze kosten dan ook te vergoeden.

In sectie 2.4 is al aangegeven dat de kosteninschatting per bedrijf aan de hoge kant is in LEI (2008) en dat er op sectorniveau mogelijk minder stallen afgebroken zullen worden omdat deze een alternatieve aanwending krijgen. Een betere inschatting is volgens ons een kostenpost van 33.933 Euro per bedrijf bij directe sloop.

Alhoewel de sloopkosten in de toekomst kunnen verschillen van de huidige offertes (o.a. door inflatie) en toekomstige uitgaven verdisconteerd behoren te worden, gaan wij net als het LEI bij geleidelijke afbouw uit van de sloopkosten op dit moment. Dit is de meest betrouwbare inschatting op dit moment. De kostenpost per bedrijf bedraagt volgens ons dan ook 33.933 Euro.

3.5 Pensioenschade

Hier gelden dezelfde overwegingen als vermeld in sectie 2.5 bij het direct afbouwscenario. De vraag is wel of er bij geleidelijke afbouw een vergoeding van pensioenschade zou moeten plaatsvinden, omdat er (volgens onze aanbeveling althans) geen inkomensschade wordt vergoed. Dit is niet het geval, omdat ook voor pensioenen geldt dat ondernemers de mogelijkheid hebben om tijdens de afbouwperiode voorzienende maatregelen te treffen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Compensatie bij directe afbouw

Het LEI heeft de totale benodigde compensatie voor nertsenfokkerijen berekend als de som van inkomensschade, vermogensschade en sloopkosten en komt daarbij uit op een bedrag van bijna 3,9 miljoen Euro per bedrijf en een totaalbedrag van 638,5 miljoen Euro.

Naar onze mening zou sanering op basis van dit bedrag de nertsenfokkers overcompenseren. Uit onze analyse op hoofdlijnen komen lagere bedragen die nodig zijn om een schadevergoeding te geven; bijna 3 miljoen Euro per bedrijf en ruim 490 miljoen op sectorniveau (-23% t.o.v. LEI uitkomst). Deze bedragen beschouwen wij echter nog als een maximum ('worst case') scenario (zie sectie 4.3). Tabel 5 toont de verschillen tussen de LEI-berekening en onze herberekening.

Tabel 5 Bepaling totale te compenseren schade bij directe afbouw, zowel per bedrijf als voor de gehele sector (164 bedrijven)²⁵

	LEI-berekening	Herberekening
Schade per bedrijf (x 1.000 Euro)		
Inkomensschade	2.833	1.982
Vermogensschade	983	977
Sloopkosten	77	34
Totale schade	3.893	2.992
Schade per sector (x miljoen Euro)		
Inkomensschade	464,6	325,0
Vermogensschade	161,2	160,2
Sloopkosten	12,6	5,6
Totale schade	638,5	490,8

Bron: LEI (2008) en eigen berekening.

Wanneer de overheid besluit het verbod op het houden van nertsen voor productiedoeleinden per direct van kracht te laten gaan, is het inderdaad reëel een *inkomenscompensatie* te bieden. Als de overheid financiële compensatie wil geven voor de gedeelde toekomstige inkomsten van nertsenfokkerijen over een langere periode moet de LEI-berekening op een aantal punten gecorrigeerd worden. Ten onrechte neemt het LEI, bijvoorbeeld, niet de opportuniteitskosten mee van de arbeid van de nertsenfokker en geeft het een vergoeding voor het ondernemingsrisico, iets wat economisch niet te rechtvaardigen is omdat de compensatie uit *zekere* inkomsten bestaat. De juiste waarde voor te com-

²⁵ NB. De som van de kostencomponenten is soms niet precies gelijk aan de totale schade in de tabellen 5, 6 en 7. Dit komt door de afronding van bedragen voor presentatiedoeleinden.

penseren inkomensschade komt dan op 1.981.748 Euro per bedrijf en 325 miljoen Euro voor de totale sector. Desgewenst kan de overheid voor een alternatieve compensatie kiezen; een vergoeding op basis van de ontslagpremie die een gemiddelde werknemer ontvangt (zie sectie 2.1).

Qua *vermogenscompensatie* stelt het LEI ook een te hoog bedrag voor. Het bedrag van ruim 983.000 Euro is gebaseerd op een overschatte boekwaarde van activa en onderschatte restwaarden. De restwaarde is minimaal 6.000 Euro hoger dan het LEI berekent. Volgens ons bedraagt de maximale schade, en dus de maximale vergoeding, 977.000 Euro per bedrijf.

Tenslotte vinden wij het bedrag dat in de LEI-berekening voor *sloopkosten* wordt meegenomen, 76.829 Euro per bedrijf, aan de hoge kant. Het gaat om de betrouwbaarste en goedkoopste offerte. Wij stellen voor een bedrag van 33.933 Euro te hanteren.

Het LEI heeft in de schadeberekening geen rekening gehouden met *pensioenopbouw*. Dit is onzes inziens terecht.

4.2 Compensatie bij geleidelijke afbouw

Het LEI heeft de totale kosten voor de sanering van de nertsenfokkerij berekend bij afbouwperiodes van tien tot vijftien jaar en komt uit op een bedrag van 3,1 tot 3,3 miljoen Euro per bedrijf. Voor de gehele sector zijn de kosten 508,4 tot 535,6 miljoen Euro. Uit onze analyse komt een compensatiebedrag naar voren van geheel andere orde; slechts 16,5 miljoen Euro in totaal bij een overgangstermijn van 10 jaar en 5,6 miljoen Euro bij een termijn van 15 jaar. Tabel 6 geeft inzicht in de verschillen tussen de berekeningen.

Tabel 6 Bepaling totale te compenseren schade bij geleidelijke afbouw in tien jaar en vijftien jaar, zowel per bedrijf en voor de gehele sector (164 bedrijven)

Overgangstermijn	LEI-berekening		Herberekening	
	10 jaar	15 jaar	10 jaar	15 jaar
Schade per bedrijf (x 1.000 Euro)				
Inkomensschade	2.833	2.833	-	-
Vermogensschade	356	190	67	-
Sloopkosten	77	77	34	34
Totale schade	3.266	3.100	101	34
Schade per sector (x miljoen Euro)				
Inkomensschade	464,6	464,6	-	-
Vermogensschade	58,4	31,2	11	-
Sloopkosten	12,6	12,6	5,6	5,6
Totale schade	535,6	508,4	16,5	5,6

Bron: LEI (2008) en eigen berekening.

Vergoeding van *inkomensschade* zal niet nodig zijn, omdat er bij een afbouwtermijn van tien tot vijftien jaar compensatie wordt geboden in de vorm van tijd.

Ondernemingen kunnen die periode gebruiken om zich te heroriënteren. Zij kunnen andere activiteiten ontplooiën of in loondienst treden. De overheid zou dan ook geen financiële compensatie moeten bieden om overcompensatie te voorkomen. Het ligt meer voor de hand om een investering- en/of omscholings-subsidie te verstrekken.

Er treedt *vermogensschade* op voor zover ondernemers verplicht zijn om, indien dit nog niet is gebeurd, de huisvesting van hun nertsen aan de PPE norm te laten voldoen en deze investeringen niet binnen de afbouwperiode kunnen worden afgeschreven. Alleen bij een overgangstermijn van 10 jaar zou er hierdoor een vermogensschade optreden van bijna 11 miljoen Euro. Wat betreft de overige activa is het aannemelijk dat ondernemingen hun huidige activa op normale wijze kunnen afschrijven en geen onrendabele investeringen meer doen in de overgangperiode.

De overheid zou ook de *sloopkosten* moeten vergoeden. Het bedrag dat het LEI voor sloopwerkzaamheden uittrekt is echter relatief hoog. Een realistischere waarde is 33.933 Euro per bedrijf.

Het LEI heeft bij de berekening van de totale schade terecht geen rekening gehouden met *pensioenopbouw*.

4.3 Gevoeligheidsanalyse compensatiebedrag

Met name bij het direct afbouw scenario dient de door ons herberekende schadevergoeding, i.e. 490,8 miljoen Euro in totaal, als een maximum ('worst case') scenario te worden beschouwd. Er zijn een aantal cruciale parameters in verwerkt waarvan wij vermoeden dat het LEI deze te hoog heeft ingeschat. Wij konden echter geen betrouwbare alternatieve waardes presenteren, omdat we niet beschikken over microdata (die het LEI hanteert).

De volgende correcties op het LEI-bedrag ontbreken in onze resultaten:

- lagere prijsontwikkeling pelzen → verlagend effect op inkomensschade;
- overschatting boekwaarde activa → verlagend effect op vermogensschade;
- alternatieve aanwending stallen → verlagend effect op vermogensschade;
- additionele restwaarde kooien en stallen → verlagend effect op vermogensschade;
- minder sloop door alternatieve aanwending stallen → verlagend effect op sloopkosten.

Deze correcties zijn als PM-posten in de herberekeningen opgenomen met waarde nul, terwijl hun waarde niet nihil is.

Om de meest cruciale aspecten niet geheel te negeren is een simpele gevoeligheidsanalyse uitgevoerd voor de impact van een lagere pelsprijs en een lagere boekwaarde onder het directe afbouw scenario. Deze toont aan dat als we een 10% prijsdaling in pelzen veronderstellen en een halvering van de huidige boekwaarden van de activa t.o.v. de LEI waarde, de totale compensatie 373 miljoen Euro bedraagt. Deze resultaten staan in Tabel 7.

Tabel 7 Gevoeligheidsanalyse directe afbouw: bepaling totale te compenseren schade in situatie met 10% lagere pelsprijzen en 50% van de boekwaarden die het LEI hanteert

	Herberekening zonder PM-posten	Herberekening 10% lagere pelsprijzen en 50% boekwaarden
Schade per bedrijf (x 1.000 Euro)		
Inkomensschade	1.982	1755
Vermogensschade	977	485
Sloopkosten	34	34
Totale schade	2.992	2.274
Schade per sector (x miljoen Euro)		
Inkomensschade	325,0	287,8
Vermogensschade	160,2	79,6
Sloopkosten	5,6	5,6
Totale schade	490,8	373,0

4.4 Omvang overheidsuitgaven

Wijzigingen in wet- en regelgeving kunnen grote gevolgen hebben voor het bedrijfsleven. Deze veranderingen in overheidsbeleid vallen echter voor een deel onder het ondernemingsrisico. Het institutionele kader is inherent verbonden aan het ondernemerschap en het bedrijfsleven dient hier van te voren rekening mee te houden. De vraag is steeds hoe hoog het risico ten tijde van het de overheidsingreep was dat er in de toekomst meer beperkingen in de mogelijkheden voor bedrijfsuitvoering zouden zijn.

Bij de vormgeving van een compensatieregeling wordt een aftrek voor deze vorm van ondernemingsrisico gehanteerd. De gebruikelijke korting op compensatie is 20%. In de mechanische kokkelvisserij is uiteindelijk een percentage van 25% gebruikt omdat ook zonder het vangstverbod, overheidswet- en regelgeving van invloed geweest zou zijn op deze sector. De kokkelvisserij is in Nederland sterk gereguleerd (CSK, 2005). Ook in het geval van het nertsenverbod zal er een correctie plaatsvinden. Men dient zich dan ook te realiseren dat van het berekende totaalbedrag aan te vergoeden schade minimaal 20% afgaat. Voor de door ons berekende maximale compensatiebedragen is de correctie gemaakt in Tabel 8. Overigens gaat het steeds om reëel uit te keren bedragen. De nominale druk op het overheidsbudget hangt af van het moment van uitbetaling i.v.m. correctie voor inflatie.

Tabel 8 Reële saneringskosten bij de verschillende beleidsscenario's (x miljoen Euro)

Beleidsscenario	Herberekening		
	Directe afbouw	10 jaar afbouw	15 jaar afbouw
Totale compensatie	490,8	16,5	5,6
Af: 20% correctie ondernemingsrisico overheidsbeleid	98,2	3,3	1,1
<i>Reële saneringskosten voor overheid</i>	<i>392,6</i>	<i>13,2</i>	<i>4,5</i>

5 Referenties

AON, 2005

Aon Consulting

Eurometer: grote verschillen in pensioenduur binnen de EU

Rotterdam: 12 mei 2005

http://www.aon.com/nl/nl/about/perscentrum/persberichten_nederland/archief2005/2005_05_12_eurometer.jsp

CSK, 2005

Commissie Schadebepaling Kokkelvisserij (CSK)

Financiële vergoeding beëindiging mechanische kokkelvisserij Waddenzee:

Adviesrapport, 7 juli 2005

S.I. : CSK, 2005

Frouws, 1993

J. Frouws

Mest en macht. Een politiek-sociologische studie naar belangenbehartiging en beleidsvorming inzake de mestproblematiek in Nederland vanaf 1970

Vakgroep Rurale Sociologie, Landbouw Universiteit Wageningen

Wageningen : WUR, 1993

LEI, 2007

W. Baltussen, J. Wisman, I. Vermeij (ASG)

Landbouw Economisch Instituut (LEI)

Economische verkenning van sanering van de nertsenhouderij in Nederland

Den Haag : LEI, september 2007

LEI, 2008

Landbouw Economisch Instituut

W. Baltussen, H. van der Veen

Sanering nertsenhouderij in Nederland; een actualisatie

LEI-nota 08-020

Den Haag : LEI Wageningen UR, november 2008

Michels, 1995

Plan van aanpak in praktijk

In: PP-uitgave, Nr. 36 artikel 7, (1995); p.23-28

NFE, 1995

Nederlandse Federatie Edelpelsdierhouders (NFE)

Plan van Aanpak Nertsenhouderij, N.F.E/L.N.V.95/96002

Nederasselt : NFE, 20 juni 1995/oktober 1996

SER, 2004

PP 33 Verordening welzijnsnormen nertsen (PPE) 2003

In: PBO-blad, Mededelingenblad en Verordeningenblad Bedrijfsorganisatie, SER, Jrg. 54, Nr. 24,(2004) p.26-27.

Tweede Kamer, 2008

Voorstel van wet van de leden Van Velzen en Waalkens houdende een verbod op de pelsdierhouderij (Wet verbod pelsdierhouderij) : Memorie van toelichting zoals gewijzigd naar aanleiding van het advies van de Raad van State

Tweede kamer der Staten Generaal Vergaderjaar 2007-2008, Kamerst. nr. 30 826, nr. 8

Van Dale, 2006

Groot woordenboek Hedendaags Nederlands

Versie 2.1.1.

Utrecht/Antwerpen : Van Dale lexicografie b.v.

